

КЫСКАЧА МАЗМУНУ

Даярдаган	: Асель КАДЫРОВА
Университет	: Кыргыз-түрк “Манас” университети
Багыты	: Туркология
Иштин сыпаты	: Магистрдик диссертация
Беттердин саны	: 75 бет
Бүтүрүү датасы	: 11/06/2008
Илимий жетекчи	: Ф.и.к.проф. Кадыралы Коңкобаев

XIX кылымдын аягы XX кылымдын башындагы кыргыздар колдонгон документтердин тили

Аталган магистрдик диссертация киришүү жана негизги 3 бөлүмдөн турат. **Биринчи бөлүмдө** XIX кылымдын аягы XX кылымдын башындагы кыргыздар колдонгон жазма эстеликтер жана алардын изилдениш тарыхына сереп салынды. **Экинчи бөлүмдө** XIX кылымдын XX кылымдын башындагы кыргыздар колдонгон документтер жана алардын тили каралды. **Үчүнчү бөлүм** болсо XIX кылымдын аягы XX кылымдын башындагы кыргыздар колдонгон документтер жана алардын тилинин лексикасын камтыды.

Киришүү бөлүмүндө теманын максаты, актуалдуулугу жана өзгөчөлүгү тууралуу маалымат берилди.

Биринчи бөлүмдө чагатай тили, анын изилдениш тарыхы, доорлорго бөлүнүшү каралды. Ошону менен бирге орхон-енисей доорунан баштап чагатай доорунун соңуна чейинки жазылган жазма тексттер жөнүндө маалымат берилди.

Экинчи бөлүм диссертациялык ишибиздин негизги өзөгүн түзөт. Мында XIX кылымдын аягындагы кыргыз адабий тилинин абалына көңүл бурулду. Анткени XIX кылымдын аягында Кыргызстандын саясий-экономикалык абалы түп-тамырынан бери өзгөрүү абалында болчу. Бир тараптан Кокон хандыгы, экинчи тараптан Россия басым жасап турган. Эки доордун ортосунда, калк эскини таштай албай, жаңыга көнө албай турган мезгилде жазылган кыргызча тарыхый жазма эстеликтер жана алардын азыркы кыргыз адабий тилине канчалык деңгээлде жакындыгын иликтөө бир топ кыйынга турду. Анткени, аталган маселе азыркы күнгө чейин тилчи-окумуштуулар арасында түрдүү талаш-тартыштарды туудуруп келүүдө. Бирок биздин максатыбыз – ошол доордо

жазылган жазма тексттерди азыркы кыргыз адабий тилине жакындатуу эмес, тек гана ал тексттердин тилдик өзгөчөлүктөрүн аныктоо.

Соңку үчүнчү бөлүмдө чагатай доорунда жазылган тексттердин лексикасы иликтенип, азыркы кыргыз адабий тили менен салыштырылып, талдоого алынды. Мисалдар берилди.

Жыйынтыктап айтканда, бул магистрдик диссертация далилдерге таянган илимий маалыматтардын негизинде жазылды.

ÖZ

Yazar : Asel KADIROVA
Üniversite : Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
Anabilim Dalı : Türkoloji
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Bilim Dalı : Dil
Sayfa Sayısı : 75 sayfa
Mezuniyet tarihi :11/ 06/ 2008
Danışman :Prof. Dr. Kadıralı KONKOBAEV

XIX.YY. SONU XX.YY. BAŞINDA KIRGIZLARIN KULLANDIĞI BELGELERİN DİLİ

Yüksek Lisans Bitirme Tezimiz Giriş ve 3 ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başındaki Kırgızların kullandığı belgeler ve onları araştırma tarihi hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde yüzyılın sonu XX yüzyılın başındaki Kırgızların kullandığı belgeler ve onların dili araştırılmıştır. Üçüncü bölüm ise XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başındaki Kırgızların kullandığı belgeler ve onların leksikolojik özelliklerini içermektedir.

Giriş bölümünde konunun amacı, önemi ve özelliği yer almaktadır.

Birinci bölümde Çağatay dili, onun tarihi, devirleri söz konusudur. Bununla beraber Orhun-Yenisey devrinden başlayarak Çağatay devrinin sonuna kadar yazılmış olan metinler hakkında bilgi verildi.

Tezimizin esas bölümü olan ikinci bölümde yüzyılın sonu XX yüzyılın başındaki Kırgız diline bir bakış yaptık. Çünkü XIX yüzyılın sonunda Kırgızistan'ın siyasi-ekonomik durumu değişmek üzereydi. Bir taraftan Kokan hanlığı, diğer taraftan da Rusya baskı altına alıyordu. İki devir arasında halk eskiyi bırakmıyor, yeniye alışmıyorken yazılmış olan Kırgızca tarihi belgeler ve onların günümüz Kırgız edebi diline ne kadar yakın olup olmadığını araştırmak zor oldu. Sebebi bu mesele şimdiye kadar dilciler arasında tartışma konusuna neden olmaktadır. Fakat bizim amacımız o devirde yazılmış olan metinleri günümüz Kırgızcasına yakınlaştırmak değil, sadece onların dil özelliklerini araştırmaktır.

Son üçüncü bölümde ise Çağatay devrinde yazılmış olan metinlerin leksikolojik özellikleri ve onların Kırgızca karşılıkları verilmiştir. Örnekler verilmiştir.

Bu araştırmamız gerçek kaynaklar ve ilmi bilgiler esasında yazılmıştır.

АННОТАЦИЯ

Подготовила	: Асель КАДЫРОВА
Университет	: Кыргызско-Турецкий университет «Манас»
Направление	: Тюркология
Вид диссертации	: Магистерская диссертация
Количество страниц	: 75 стр.
Дата окончания	: 11/ 06/ 2008
Научный руководитель	: К.ф.н.проф., Кадыралы Конкобаев

ЯЗЫК КЫРГЫЗСКИХ ДОКУМЕНТОВ КОНЦА XIX И НАЧАЛА XX ВЕКА

Вышеназванная магистерская диссертация состоит из введения и 3 глав. **В первой главе** дается кыргызские письменные тексты конца XIX и начала XX вв. и их история изучения. **А во второй главе** изучается кыргызские письменные тексты конца XIX и начала XX вв. и язык данного периода. **В третьей** внимание обращено на кыргызские письменные тексты конца XIX и начала XX вв. и на их лексику.

Во Введении затронута цель, актуальность и особенность темы.

В первой главе был рассмотрен чагатайский язык, история его изучения и распределения по эпохам. И вместе с тем была приведена информация о письменных текстах написанных в период с орхоно-енисейской эпохи до конца чагатайской эпохи.

Вторая глава составляет основу нашей диссертационной работы. Она посвящена состоянию литературного кыргызского письменного языка конца XIX века. Потому что в конце XIX века политическо-экономическое состояние Кыргызстана переживало процесс коренного преобразования, так как, с одной стороны кокандское ханство, другой стороны Россия оказывали давление на народ который был не в состоянии бросить старое и принять новое при стыке двух эпох. Поэтому исследование исторических письменных памятников и уровня их схожести на литературный кыргызский язык создало трудностей. Данная задача до настоящего момента порождает различные споры среди ученых-лингвистов. Однако, мы не стремились сроднить письменные тексты написанные в эту эпоху с современным кыргызским литературным языком, а просто определили языковые особенности этих письменностей.

В завершающей третьей главе была изучена лексика текстов написанные в чагатайскую эпоху. Произведено его сравнение с современным кыргызским языком. Были приведены примеры.

В заключении, данная работа написана научным методом на основе фактах, примерах и научных исследованиях .

ABSTRACT

Prepared by : AseI KADYROVA
University : Kyrgyz Turkish Manas University
Department : Turkology
Degree of the work : Master's Thesis,
Number of pages : 75 pages
Finished date : 11/ 06/ 2008
Research manager : Prof. Dr. Kadyraly Konkobaev

THE LANGUAGE OF DOCUMENTS WHICH WERE USED BY KYRGYZS AT THE END OF XIX AND AT THE BEGINNING OF XX CENTURY

The given master dissertation consists of introduction and main 3 chapters. The first chapter reveals monuments of Kyrgyz writing of the end of XIX and the beginning of XX century and history of its research. Kyrgyz writings and language of the same period are considered in the following second chapter. The third chapter includes written documents in Kyrgyz language of the end of XIX and the beginning of XX century and their vocabulary.

In the introduction part is given the information about the aim, urgency and peculiarity of the topic.

The first part investigates language of Chagatay epoch, history of its research and division on periods. Together with it information is given on written texts inscribed during the Orghon-Yenisey and Chagatay epochs.

The second chapter makes up the basis of our dissertation work. It is devoted to the state of Kyrgyz literary language of the end of XIX. Since at the end of XIX century political and economic situation of Kyrgyzstan was undergoing drastic changes, because of influence of Kokand kingdom, from one hand, and Russia Empire, from the other hand on nation who could not give up old principles and adopt new ones at the juncture of two centuries. Therefore study of the historical monuments of Kyrgyz writings of this period and the level of their similarity to Kyrgyz literary language created a lot of difficulties. The present task raises the variety disputes among linguists up to the present days. However, we did not try to bring the texts written within

this epoch closer together with contemporary Kyrgyz literary language, but only define language peculiarities of these writings.

In the final, third, chapter vocabulary of the texts of Chagatay period is studied, compared this contemporary Kyrgyz literary language as well as parsed. Examples are given.

In conclusion, the given master work was written by a scientific method on the basis of facts and examples.